

Renata Knap
Uniwersytet Szczeciński

Handel Polski z krajami Afryki – tendencje i potencjał rozwoju

Celem artykułu jest określenie tendencji w wymianie handlowej między Polską a krajami Afryki oraz ocena potencjału eksportu Polski w handlu z Afryką. W pierwszej części opracowania przedstawiono kształtowanie się rozmiarów, dynamiki i bilansu obrotów, w drugiej omówiono strukturę towarową wymiany, w trzeciej zaprezentowano strukturę geograficzną handlu, w czwartej natomiast ocenę potencjału rozwoju eksportu Polski do Afryki. Do określenia tendencji rozwoju wymiany handlowej Polski z krajami Afryki zastosowano metody analizy statystycznej w postaci narzędzi analizy struktury zbiorowości i dynamiki zjawisk. Oszacowania potencjalnego eksportu dokonano przy użyciu wskaźnika orientacyjnego potencjału handlu ITP (*indicative trade potential*). Na podstawie przeprowadzonych analiz można stwierdzić, że w latach 2000–2014 tendencje rozwoju wymiany handlowej Polski z krajami Afryki kształtowały się dla naszego kraju korzystnie. Z szacunków potencjału eksportowego Polski do Afryki wynika, że możliwości rozwoju eksportu na afrykański rynek także należy ocenić pozytywnie, zarówno pod względem rozmiarów, jak i struktury towarowej wywozu.

Słowa kluczowe: handel zagraniczny, orientacyjny potencjał handlu, Polska, Afryka

Klasyfikacja JEL: F14, F17

Poland's trade with African countries: Trends and potential of development

The aim of this paper is to define the trends of the trade between Poland and African countries and the potential of exports in Poland's trade with Africa. The first part of the work outlines the scale, the dynamics, and the account balance of the trade, the second part discusses its commodity structure, the third one presents its geographical structure, and the fourth is an attempt to evaluate the potential of the exports from Poland to Africa. The statistical analysis tools – such as the community structure analysis and dynamic phenomenon analysis – were used in order to define the development trends of the trade between Poland and Africa. The evaluation of the exports potential was obtained by means of the indicative trade potential index. On the basis of the conducted analysis it may be stated that the development trend of Polish trade with Turkey in the years 2000–2014 was favourable to Poland. Estimates of Polish export potential show that opportunities for exports to the African market are also favourable, in terms of both size of exports as well as their commodity structure.

Keywords: foreign trade, indicative trade potential, Poland, Africa

JEL classification: F14, F17

Wprowadzenie

W warunkach spowolnienia wzrostu gospodarczego w krajach wysoko rozwiniętych, będących głównymi partnerami handlowymi Polski, do najważniejszych uwarunkowań rozwoju polskiego eksportu zalicza się intensyfikację wymiany handlowej z „rynkami wschodzącymi” (*emerging markets*) krajów rozwijających się [SEP, 2012; Kugiel, 2015]. W pierwszej dekadzie XXI w. do grupy najszybciej rosnących gospodarek świata dołączyło wiele krajów Afryki, które uznano za „nowe rynki wschodzące” (*frontier markets*) [Santiso, 2007; Devlin, 2014; Aitken, 2015]. Wzrost zainteresowania Polski współpracą gospodarczą z dynamicznie rozwijającymi się krajami Afryki znalazł odzwierciedlenie w rządowej polityce wspierania polskiego eksportu. W 2013 r. z inicjatywy Ministerstwa Gospodarki został uruchomiony program *Go Africa*, którego celem jest zwiększenie wymiany handlowej między Polską a kontynentem afrykańskim. Istota programu polega na udzielaniu informacyjnego, dyplomatycznego i finansowego wsparcia polskim przedsiębiorstwom rozpoczynającym i rozwijającym działalność w Afryce [KPRM, 2013; Woźniak, 2014; Lewandowski, 2015; Wnukowski, 2015].

Celem artykułu jest określenie tendencji rozwoju wymiany handlowej między Polską a krajami Afryki oraz ocena potencjału eksportu Polski w handlu z Afryką. Problem badawczy sprowadza się więc do próby odpowiedzi na następujące pytania: jak kształtowała się wymiana handlowa Polski z krajami Afryki w pierwszym piętnastoleciu XXI w. oraz jaki jest potencjał zwiększenia polskiego eksportu na rynek afrykański?

W pierwszej części opracowania przedstawiono rozmiary, dynamikę i bilans obrotów, w drugiej omówiono strukturę towarową wymiany, w trzeciej zaprezentowano strukturę geograficzną handlu, w czwartej natomiast ocenę potencjału rozwoju eksportu Polski do Afryki.

Materiał statystyczny wykorzystany w badaniach pobrano z bazy danych UNCTAD. Przeprowadzono studia literaturowe, które posłużyły do wyboru metod analizy i sposobu prezentacji jej wyników oraz do ich interpretacji. Do określenia tendencji rozwoju wymiany handlowej Polski z krajami Afryki zastosowano metody analizy statystycznej w postaci narzędzi analizy struktury zbiorowości i dynamiki zjawisk. Oszacowania potencjalnego eksportu dokonano przy użyciu wskaźnika orientacyjnego potencjału handlu ITP (*indicative trade potential*).

Badaniami objęto lata 2000–2014. Szczegółowe dane statystyczne dotyczące handlu zagranicznego Polski i Afryki dostępne są w bazie UNCTAD za okres 1995–2014, lata dziewięćdziesiąte XX w. wyłączono jednak z analizy, przyjęto bowiem, że przemiany zachodzące w XXI w. w gospodarce światowej oraz gospodarkach krajów Afryki i Polski zmieniły uwarunkowania rozwoju handlu Polski z Afryką, wyznaczając nowy etap w jego rozwoju.

1. Rozmiary, dynamika i saldo obrotów

W latach 2000–2014 wartość obrotów towarowych Polski z krajami Afryki wzrosła z 645,9 mln USD do 4,8 mld USD, czyli 7,5-krotnie. Wzrost łącznych obrotów był wynikiem zwiększenia się eksportu z Polski do Afryki z 344,8 mln USD do 3 mld USD (blisko 9-krotnego) oraz wzrostu polskiego importu z Afryki z 301,1 mln USD do 1,8 mld USD (prawie 6-krotnego) (tab. 1).

Tabela 1. Wartość i dynamika obrotów towarowych Polski z krajami Afryki w latach 2000–2014

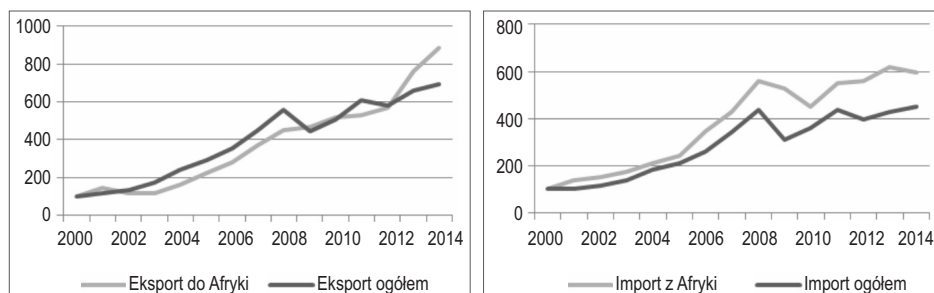
Lata	Eksport			Import		
	mln USD	2000=100 (%)	rok pop.=100 (%)	mln USD	2000=100 (%)	rok pop.=100 (%)
2000	344,8	100,0	90,8	301,1	100,0	70,8
2001	495,2	143,6	143,6	419,3	139,3	139,3
2002	400,0	116,0	80,8	460,5	152,9	109,8
2003	395,6	114,7	98,9	520,7	172,9	113,1
2004	554,1	160,7	140,1	629,3	209,0	120,9
2005	770,8	223,5	139,1	723,6	240,3	115,0
2006	957,5	277,7	124,2	1039,0	345,1	143,6
2007	1269,2	368,1	132,6	1293,9	429,7	124,5
2008	1551,4	449,9	122,2	1677,5	557,1	129,6
2009	1601,6	464,5	103,2	1584,6	526,3	94,5
2010	1781,5	516,7	111,2	1362,8	452,6	86,0
2011	1818,2	527,3	102,1	1660,0	551,3	121,8
2012	1968,6	570,9	108,3	1688,2	560,7	101,7
2013	2627,5	762,0	133,5	1863,5	618,9	110,4
2014	3046,2	883,5	115,9	1790,2	594,6	96,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [UNCTAD, 2016].

Tempo wzrostu wymiany handlowej Polski z Afryką było zbliżone do dynamiki obrotów Polski ogółem, przy czym import z Afryki zwiększał się nieco szybciej niż import ogółem w całym analizowanym okresie, eksport natomiast w większości badanych lat wykazywał nieco niższą dynamikę niż eksport całkowity Polski. W dwóch ostatnich latach okresu 2000–2014 osiągał jednak wyraźnie wyższe tempo wzrostu niż eksport ogółem (rys. 1).

W wyniku ukazanych tendencji charakteryzujących dynamikę obrotów udział Afryki w handlu zagranicznym Polski zwiększył się w analizowanym okresie z 1,1% do 1,4% w eksporcie i z 0,6% do 0,8% w imporcie. Udział Polski w handlu

zagranicznym Afryki utrzymywał się w latach 2000–2014 na znacznie niższym poziomie (tab. 2). Można więc stwierdzić, że pomimo 7,5-krotnego wzrostu wzajemnych obrotów rola Afryki w handlu zagranicznym Polski i znaczenie Polski w handlu zagranicznym Afryki były niewielkie.

Rysunek 1. Wskaźniki dynamiki obrotów handlowych Polski z Afryką na tle tempa wzrostu obrotów handlowych Polski ogółem w latach 2000–2014 (2000=100; w %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [UNCTAD, 2016].

Tabela 2. Rola krajów Afryki w handlu zagranicznym Polski i rola Polski w handlu zagranicznym krajów Afryki w latach 2000–2014 (w %)

Lata	Udział Afryki w obrotach Polski		Udział Polski w obrotach Afryki	
	eksport	import	eksport	import
2000	1,1	0,6	0,1	0,2
2001	1,4	0,8	0,2	0,3
2002	1,0	0,8	0,2	0,3
2003	0,7	0,8	0,2	0,2
2004	0,8	0,7	0,1	0,3
2005	0,9	0,7	0,1	0,3
2006	0,9	0,8	0,1	0,3
2007	0,9	0,8	0,2	0,3
2008	0,9	0,8	0,2	0,3
2009	1,2	1,1	0,2	0,3
2010	1,1	0,8	0,2	0,4
2011	1,0	0,8	0,2	0,3
2012	1,1	0,9	0,2	0,3
2013	1,3	0,9	0,2	0,4
2014	1,4	0,8	0,2	0,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [UNCTAD, 2016].

W pierwszych dwóch latach badanego okresu bilans obrotów Polski z Afryką był dodatni, w latach 2002–2008 (z wyjątkiem 2005 r.) Polska notowała deficyt w handlu z Afryką, natomiast w kolejnych sześciu – saldo polskiej wymiany towarowej z krajami Afryki było dodatnie i wykazywało wyraźną tendencję rosnącą. Uzyskanie i wzrost nadwyżki handlowej w obrotach z Afryką zasługuje na podkreślenie w kontekście utrzymywania się ujemnego salda w handlu zagranicznym Polski w całym analizowanym okresie (tab. 3).

Tabela 3. Bilans obrotów towarowych Polski z krajami Afryki na tle bilansu handlowego Polski w ujęciu absolutnym i relatywnym w latach 2000–2014

Lata	Handel Polski z Afryką		Handel Polski ogółem	
	saldo (mln USD)	eksport/import (%)	saldo (mln USD)	eksport/import (%)
2000	43,8	114,5	-17 171,7	64,3
2001	75,9	118,1	-14 080,3	71,5
2002	-60,5	86,9	-14 012,4	74,2
2003	-125,1	76,0	-14 390,6	78,6
2004	-75,2	88,1	-14 375,5	83,7
2005	47,2	106,5	-12 160,7	88,0
2006	-81,6	92,1	-15 645,3	87,5
2007	-24,7	98,1	-25 172,5	84,7
2008	-126,2	92,5	-38 478,5	81,7
2009	17,0	101,1	-12 569,8	91,6
2010	418,6	130,7	-17 127,6	90,2
2011	158,2	109,5	-21 191,5	89,9
2012	280,4	116,6	-11 430,1	94,0
2013	764,0	141,0	-1 613,8	99,2
2014	1 256,0	170,2	-2 687,3	98,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [UNCTAD, 2016].

2. Struktura towarowa obrotów

W analizowanym piętnastoleciu struktura towarowa eksportu z Polski do krajów Afryki według sekcji SITC była dość stabilna. Największą rolę w wywozie odgrywały maszyny, urządzenia i sprzęt transportowy. Drugie i trzecie miejsce zajmowały odpowiednio towary przemysłowe sklasyfikowane głównie według surowca oraz żywność i zwierzęta żywe (od 2013 r. kolejność ich pozycji była odwrotna). W całym badanym okresie na trzy wymienione grupy towarów przypadało łącznie 67–83% wartości polskiego eksportu do Afryki (tab. 4).

Tabela 4. Struktura towarowa eksportu Polski do Afryki według sekcji SITC w latach 2000–2014 (w %)

Nr sekcji	Sekcja	2000	2003	2006	2009	2012	2013	2014
0	Żywność i zwierzęta żywe	16,4	21,7	14,4	16,4	17,3	16,6	28,0
1	Napoje i tytoń	1,6	6,4	4,9	0,7	1,4	1,3	1,5
2	Surowce niejadalne z wyjątkiem paliw	9,1	5,6	4,2	2,0	6,1	4,3	4,1
3	Paliwa mineralne, smary i materiały pochodne	6,7	6,4	8,4	4,3	5,4	7,3	6,0
4	Oleje, tłuszcze, woski zwierzęce i roślinne	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
5	Chemikalia i produkty pokrewne	3,1	6,2	5,7	7,1	11,5	9,1	8,1
6	Towary przemysłowe sklasyfikowane głównie według surowca	21,2	18,2	21,5	26,2	17,5	13,8	13,3
7	Maszyny, urządzenia i sprzęt transportowy	38,7	32,1	38,6	40,0	37,0	43,2	34,6
8	Różne wyroby przemysłowe	3,2	3,4	2,3	3,3	3,8	4,4	4,4
9	Towary i wyroby niesklasyfikowane w SITC	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
10	Razem wszystkie produkty	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [UNCTAD, 2016].

Udział poszczególnych grup towarów w imporcie z Afryki znacznie się natomiast wahał. Największy udział w przywozie miały maszyny, urządzenia i sprzęt transportowy; żywność i zwierzęta żywe oraz surowce niejadalne, na które w latach 2000–2014 przypadało łącznie 67–85% importu. Odsetek towarów przemysłowych sklasyfikowanych głównie według surowca był znacznie mniejszy niż w eksporcie i zajmowały one piątą pozycję, ustępując w imporcie różnym towarom przemysłowym (tab. 5).

Z przedstawionej struktury obrotów na poziomie sekcji SITC wynika, że towary przetworzone, przemysłowe, a zatem o wysokim udziale wartości dodanej, miały większy udział w eksporcie Polski do Afryki niż w imporcie z krajów Afryki, natomiast towary nieprzetworzone odgrywały większą rolę w przywozie niż w wywozie do krajów Afryki. Strukturę polskich obrotów towarowych z krajami Afryki można więc uznać za typową dla gospodarek różniących się poziomem rozwoju, wykazujących istotną komplementarność międzygałęziową.

Powyższa ocena znajduje w znacznym stopniu potwierdzenie w wynikach analizy struktury obrotów według stopnia przetworzenia i intensywności technologicznej wymienianych produktów, w której zastosowano klasyfikację towarów opracowaną przez Sanjaya Lalla [Lall, 2000].

Tabela 5. Struktura towarowa importu Polski z Afryki według sekcji SITC w latach 2000–2014 (w %)

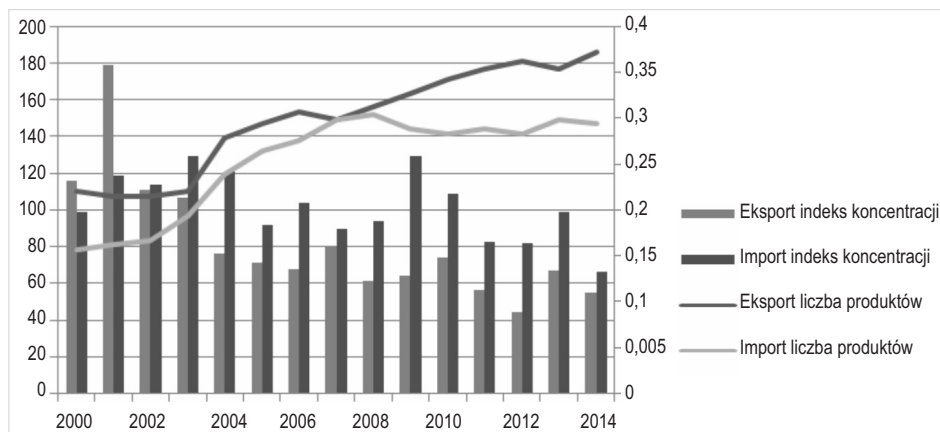
Nr sekcji	Sekcja	2000	2003	2006	2009	2012	2013	2014
0	Żywność i zwierzęta żywe	38,3	30,6	19,0	15,8	20,4	20,1	23,7
1	Napoje i tytoń	5,3	2,0	3,6	3,8	5,3	6,7	7,0
2	Surowce niejadalne z wyjątkiem paliw	34,2	21,1	17,7	9,8	23,9	20,8	21,5
3	Paliwa mineralne, smary i materiały pochodne	0,1	0,4	0,2	17,3	5,6	0,3	0,4
4	Oleje, tłuszcze, woski zwierzęce i roślinne	.	.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
5	Chemikalia i produkty pokrewne	2,6	2,1	1,8	2,0	2,9	2,3	3,8
6	Towary przemysłowe sklasyfikowane głównie według surowca	3,5	4,4	11,0	6,8	6,3	7,2	9,6
7	Maszyny, urządzenia i sprzęt transportowy	11,1	33,7	40,9	37,7	24,4	31,6	21,5
8	Różne wyroby przemysłowe	4,9	5,8	5,3	6,3	11,1	11,0	12,1
9	Towary i wyroby niesklasyfikowane w SITC	.	.	0,5	0,5	0,1	0,0	0,4
10	Razem wszystkie produkty	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [UNCTAD, 2016].

W polskim eksporcie do Afryki największy udział miały towary przetworzone średnich technologii, relatywnie wysoki udział osiągnęły też produkty przetworzone wysokich technologii. Polski eksport do Afryki wykazywał więc cechy charakterystyczne dla dojrzałych, rozwiniętych gospodarek. W imporcie z Afryki największy udział przypadł produktom podstawowym (nieprzetworzone surowce rolne i mineralne), co wskazuje na niższy poziom rozwoju i surowcowy charakter gospodarek afrykańskich partnerów handlowych Polski. Na podkreślenie zasługuje przy tym wzrostowa tendencja odsetka produktów przetworzonych w dostawach krajów Afryki na polski rynek, wskazująca na postępujący rozwój gospodarczy tych państw w badanym okresie (tab. 6).

Wzrostowi wzajemnych obrotów towarzyszył w badanym okresie wzrost dywersyfikacji towarowej wymiany. Wskaźnik koncentracji towarowej¹ w eksporcie Polski do Afryki zmniejszył się z 0,231 w 2000 r. do 0,11 w 2014 r., a w imporcie Polski – odpowiednio z 0,228 do 0,133. Liczba produktów o wartości przekraczającej 100 tys. USD lub udziale w obrotach większym niż 0,3% wzrosła w latach 2000–2014 ze 110 do 186 w polskim eksporcie do Afryki i z 78 do 147 w imporcie Polski z Afryki (rys. 2).

¹ Tzw. indeks Herfindahla-Hirschmana przyjmuje wartości od 0 do 1, gdzie 1 oznacza maksymalną koncentrację. Szerzej zob. [UNCTAD, 2014].

Rysunek 2. Wskaźniki koncentracji towarowej (prawa skala) i liczba produktów (lewa skala) w handlu Polski z Afryką w latach 2000–2014

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [UNCTAD, 2016].

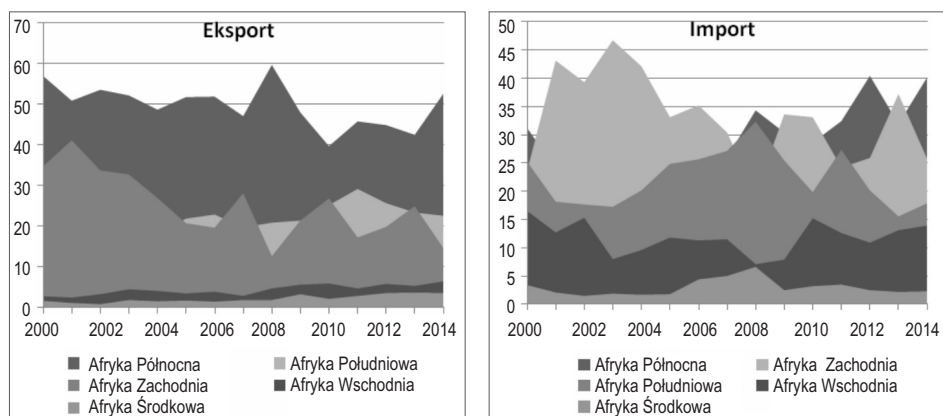
Tabela 6. Struktura towarowa obrotów Polski z krajami Afryki według stopnia przetworzenia i intensywności technologicznej produktów w latach 2000–2014 (w %)

Produkty	Eksport					
	2000	2003	2006	2009	2012	2014
Produkty podstawowe	32,0	30,0	17,4	17,6	13,3	24,0
Produkty przetworzone	67,8	70,0	82,5	82,3	86,6	75,8
oparte na surowcach naturalnych	14,6	20,6	21,4	17,7	27,3	22,0
niskich technologii	11,3	6,6	12,0	14,4	11,4	8,6
średnich technologii	38,2	36,6	44,8	35,0	37,7	31,4
wysokich technologii	3,7	6,2	4,3	15,2	10,2	13,8
Produkty niesklasyfikowane	0,2	·	0,0	0,1	0,1	0,2
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Produkty	Import					
	2000	2003	2006	2009	2012	2014
Produkty podstawowe	72,2	50,9	42,0	45,3	49,5	41,6
Produkty przetworzone	27,8	49,2	57,5	54,2	50,4	58,0
oparte na surowcach naturalnych	7,2	4,5	5,3	5,2	9,4	15,0
niskich technologii	6,3	8,4	8,3	9,0	13,0	17,2
średnich technologii	9,2	34,1	42,4	39,0	24,2	21,9
wysokich technologii	5,1	2,2	1,5	1,0	3,8	3,9
Produkty niesklasyfikowane	–	–	0,5	0,5	0,1	0,4
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [UNCTAD, 2016].

3. Struktura geograficzna wymiany

Rozpatrując strukturę geograficzną polskiego eksportu do Afryki według subregionów, można stwierdzić, że w całym analizowanym okresie głównymi odbiorcami naszych towarów były najlepiej rozwinięte obszary Afryki, czyli Afryka Północna oraz Afryka Południowa i Afryka Zachodnia. Import z Afryki charakteryzował się natomiast większym zróżnicowaniem regionalnym i większym niż w eksporcie udziałem najsłabiej rozwiniętego podregionu, czyli Afryki Wschodniej² (rys. 3). Analiza struktury polskich obrotów z krajami Afryki według najważniejszych partnerów potwierdza dominację w handlu Polski z Afryką najbardziej rozwiniętych i najbogatszych krajów Afryki (tab. 7 i 8).

Rysunek 3. Struktura geograficzna obrotów Polski z krajami Afryki według subregionów w latach 2000–2014 (w %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [UNCTAD, 2016].

W 2000 r. Polska prowadziła wymianę z 43 z 56 krajów Afryki³, a w 2014 r. w statystykach odnotowano obroty ze wszystkimi 56 krajami kontynentu [UNCTAD, 2016]. Znaczenie znakomitej większości z nich w handlu z Polską było jednak znikome. W całym badanym okresie na grupę tylko 10 krajów, najważniejszych pod względem wielkości importu z Polski w danym roku, przypadało 80% i więcej całkowitego wywozu Polski do Afryki. Ścisłą czołówkę tworzyły zaledwie trzy kraje, na które corocznie przypadało aż 50% i więcej polskich dostaw do Afry-

² Szerzej na temat charakterystyki i problemów rozwojowych regionów Afryki zob. [Miklaszewski, 2007].

³ Określenie „kraje Afryki” oznacza w artykule 54 państwa Afryki, 1 terytorium zależne (Wyspa Świętej Heleny) oraz 1 terytorium o nieustalonym statusie międzynarodowym (Sahara Zachodnia).

ki (tab. 7). Wysoki poziom koncentracji geograficznej charakteryzował także import Polski z Afryki (tab. 8).

Tabela 7. Struktura eksportu Polski do Afryki według krajów w latach 2000 i 2014 (w %)

Kraje	2000	Kraje	2014
1. Egipt	22,9	1. RPA	22,5
2. Liberia	21,9	2. Algieria	22,3
3. Algieria	14,5	3. Maroko	14,2
4. Maroko	12,8	4. Egipt	9,1
5. Nigeria	8,6	5. Nigeria	4,7
6. Libia	4,2	6. Tunezja	4,3
7. RPA	3,4	7. Libia	2,2
8. Tunezja	1,9	8. Benin	2,0
9. Ghana	1,6	9. Liberia	1,9
10. Kamerun	1,4	10. Kenia	1,8
Razem 1–10	93,2	Razem 1–10	85,0
Pozostałe 46	6,8	Pozostałe 46	15,0
Razem Afryka	100,0	Razem Afryka	100,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [UNCTAD, 2016].

Tabela 8. Struktura importu Polski z Afryki według krajów w 2000 i 2014 roku (w %)

Kraje	2000	Kraje	2014
1. RPA	24,9	1. RPA	17,0
2. Maroko	18,8	2. Maroko	16,0
3. Wybrzeże Kości Słoniowej	17,4	3. Wybrzeże Kości Słoniowej	12,1
4. Tunezja	7,5	4. Tunezja	10,7
5. Uganda	3,9	5. Egipt	7,6
6. Zimbabwe	3,6	6. Liberia	7,5
7. Kenia	2,8	7. Mozambik	3,7
8. Egipt	2,4	8. Algieria	3,2
9. Togo	2,2	9. Sudan	2,5
10. Malawi	2,0	10. Ghana	2,1
Razem 1–10	85,5	Razem 1–10	82,4
Pozostałe 46	14,5	Pozostałe 46	17,6
Razem Afryka	100,0	Razem Afryka	100,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [UNCTAD, 2016].

Kraje Afryki są ogromnie zróżnicowane pod względem gospodarczym, społecznym, politycznym, kulturowym, religijnym itd. Oprócz gospodarek wschodzących

Afryka XXI w. to także najbiedniejsze kraje świata, z konfliktami zbrojnymi, epidemiami śmiertelnych chorób, nierozwiniętą infrastrukturą, totalitarnymi rządami, wszechobecną korupcją i wieloma innymi problemami, które stanowią bariery w rozwijaniu stosunków międzynarodowych [UN ECA-OECD, 2015; WEC, 2015]. Problemy te były jednym z najważniejszych powodów utrzymywania się wysokiej koncentracji polskich obrotów z Afryką w bogatszych, lepiej rozwiniętych i stabilnych politycznie krajach kontynentu afrykańskiego⁴.

4. Potencjał rozwoju eksportu

Ocenę potencjału eksportowego Polski w handlu z krajami Afryki przeprowadzono na podstawie wskaźnika orientacyjnego potencjału handlu ITP (*indicative trade potential*)⁵, który obliczono według następującego wzoru:

$$ITP = \min (XP_i, MA_i) - XPA_i \quad [1]$$

gdzie:

- XP – eksport Polski ogółem,
- MA – import Afryki ogółem,
- XPA – eksport Polski do Afryki,
- i – produkt/grupa produktów.

Z porównania wielkości popytu importowego Afryki, całkowitej podaży eksportowej Polski i eksportu Polski do Afryki zrealizowanego w 2014 r. wynika, że potencjalny eksport (ITP) Polski do Afryki wynosił ponad 211 mld USD, czyli prawie tyle, ile całkowity polski eksport w 2014 r. Największy potencjał rozwoju eksportu z Polski do Afryki miały towary sekcji 7 SITC – maszyny, urządzenia i sprzęt transportowy, które w latach 2000–2014 osiągały najwyższy udział w polskim eksporcie na afrykański rynek. Wysokie wartości ITP charakteryzowały również produkty sekcji 6 – towary przemysłowe sklasyfikowane głównie według surowca, sekcji 5 – chemikalia i produkty pokrewne oraz sekcji 8 – różne wyroby przemysłowe (tab. 9).

⁴ Szerzej na temat uwarunkowań rozwoju wymiany Polski z krajami Afryki zob. np. [MSZ RP, 2004].

⁵ Wskaźnik ITP, który zaprezentował w 2003 r. Indra N. Mukherji, coraz częściej wykorzystywany jest w zagranicznej literaturze przedmiotu do szacowania potencjału rozwoju handlu między krajami/grupami krajów jako metoda alternatywna lub komplementarna do modelu grawitacji [Bano, Takahashi, Scrimgeour, 2013; Helmers, Pasteels, 2006; Mukherji, 2003].

Tabela 9. Eksport potencjalny Polski do Afryki według sekcji SITC w 2014 r.

Nr sekcji	Sekcja	Eksport Polski ogółem	Import Afryki ogółem	Eksport Polski do Afryki EZR	Eksport potencjalny ITP	EZR/ITP
						mln USD
0	Żywność i zwierzęta żywe	22 974	71 479	852	6 890	3,9
1	Napoje i tytoń	3 376	6 755	46	760	1,4
2	Surowce niejadalne z wyjątkiem paliw	5 094	18 574	124	5 051	2,5
3	Paliwa mineralne, smary i materiały pochodne	8 875	99 951	184	8 863	2,1
4	Oleje, tłuszcze, woski zwierzęce i roślinne	620	8 935	0	620	0,0
5	Chemikalia i produkty pokrewne	19 579	67 606	248	19 189	1,3
6	Towary przemysłowe sklasyfikowane głównie według surowca	42 424	106 270	405	37 924	1,0
7	Maszyny, urządzenia i sprzęt transportowy	82 151	190 399	1 054	63 935	1,3
8	Różne wyroby przemysłowe	29 087	45 927	133	15 265	0,5
9	Towary i wyroby niesklasyfikowane	297	11 658	.	295	.
0-9	Razem wszystkie produkty	214 477	625 065	3 046	211 431	1,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [UNCTAD, 2016].

W celu dokładniejszej identyfikacji produktów o największym potencjale eksportu obliczono wskaźniki ITP dla grup towarów na niższym poziomie agregacji (trzycyfrowym poziomie SITC). Na podstawie otrzymanych wyników określono grupę 20 produktów o najwyższej wartości wskaźnika ITP w 2014 r. (tab. 10).

W grupie 20 towarów o największym potencjale eksportowym aż dziesięć reprezentowało grupę maszyny, urządzenia i sprzęt transportowy (SITC 7) i zajmowały one czołowe pozycje w tym zestawieniu. Pięć pozycji należało do produktów przemysłowych sklasyfikowanych głównie według surowca (SITC 6), dwa produkty to różne artykuły przemysłowe (SITC 8), a po jednej pozycji przypadała chemikalia (SITC 5), paliwa mineralne i smary (SITC 3) oraz żywność (SITC 0) (tab. 10).

Tabela 10. Produkty o największym potencjalnym eksporcie Polski do Afryki w 2014 r. według grup SITC

Nr grupy SITC	Grupa	Eksport Polski ogółem	Import Afryki ogółem	Eksport Polski do Afryki EZR	Eksport potencjalny ITP	EZR/ITP
		mln USD				%
784	Części i akcesoria do pojazdów mechanicznych objętych grupami 722, 781, 782, 783	10 750	6 449	43	6 406	0,7
781	Pojazdy samochodowe do przewozu osób	6 555	20 876	154	6 401	2,4
764	Sprzęt telekomunikacyjny	5 827	15 519	18	5 809	0,3
793	Statki, łodzie i konstrukcje pływające	5 628	7 418	61	5 566	1,1
821	Meble i ich części	10 937	4 933	25	4 909	0,5
334	Przetworzone oleje ropy naftowej i otrzymane z minerałów bitumicznych	4 607	54 780	53	4 554	1,2
893	Artykuły z tworzyw sztucznych, gdzie indziej niewymienione	4 496	5 070	18	4 478	0,4
699	Wyroby z metali nieszlachetnych, gdzie indziej niewymienione	4 071	5 984	20	4 051	0,5
752	Maszyny i urządzenia do automatycznego przetwarzania danych	3 473	5 365	29	3 444	0,8
778	Pozostała aparatura i urządzenia elektryczne	3 465	5 261	36	3 430	1,0
775	Urządzenia elektryczne i nieelektryczne, typu domowego	5 157	3 470	63	3 406	1,9
542	Leki (także weterynaryjne)	3 265	11 956	70	3 196	2,2
682	Miedź	3 702	3 128	0	3 128	0,0
713	Spalinowe silniki tłokowe i ich części	4 862	3 078	5	3 073	0,2
773	Elektryczny sprzęt przekaźnikowy	3 062	5 200	47	3 015	1,6
012	Mięso i jadalne podroby	2 967	2 964	91	2 874	3,2
642	Papier i tektura cięte wg rozmiaru i kształtu, wyroby	2 830	3 948	58	2 772	2,1
641	Papier i tektura	2 650	5 551	49	2 602	1,9
691	Konstrukcje lub części konstrukcji z żelaza, stali lub aluminium	2 601	5 441	20	2 581	0,8
772	Aparatura elektryczna do zamykania i otwierania obwodów elektrycznych	2 576	6 591	25	2 551	1,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [UNCTAD, 2016].

Z analizy eksportu potencjalnego Polski do Afryki według stopnia przetworzenia i intensywności technologicznej towarów wynika, że największy potencjał eksportowy miały produkty przetworzone średniej technologii, które w latach 2000–2014 były najważniejszą grupą w polskim eksporcie do krajów Afryki. Nieprzetworzone produkty podstawowe, zajmujące drugie miejsce w wywozie Polski do Afryki, w zestawieniu wielkości eksportu potencjalnego spadły na ostatnią pozycję, ustępując produktom niskiej technologii, opartym na surowcach naturalnych i wysokiej technologii (tab. 11).

Tabela 11. Eksport potencjalny Polski do Afryki według stopnia przetworzenia i intensywności technologicznej produktów w 2014 r.

Grupy produktów	Eksport Polski ogółem	Import Afryki ogółem	Eksport Polski do Afryki EZR	Eksport potencjal- ny ITP	EZR/ITP
	mln USD				%
Produkty podstawowe	22 211	106 935	732	21 478,1	3,4
Produkty przetworzone:	190 312	505 180	309	189 640,5	1,2
oparte na surowcach	41 185	144 685	671	40 513,6	1,7
niskiej technologii	43 755	86 813	261	43 494,3	0,6
średniej technologii	77 440	200 592	956	76 484,2	1,3
wysokiej technologii	27 931	73 091	420	27 511,0	1,5
Niesklasyfikowane	1 954	15 438	5	1 949,4	0,2
Razem wszystkie produkty	214 477	625 065	3 046	211 431,0	1,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [UNCTAD, 2016].

Ponieważ konstrukcja wskaźnika ITP opiera się na założeniu, że cały eksport Polski danego towaru może być przeznaczony na pokrycie popytu importowego Afryki, przedstawione wartości eksportu potencjalnego Polski do Afryki mają oczywiście charakter tylko orientacyjny. Mogą się jednak stać ważną wskazówką dla przedsiębiorstw rozpoczynających i rozwijających działalność w krajach Afryki, a także dla rządu promującego polską gospodarkę na afrykańskim rynku.

Podsumowanie

Pomimo wzrostu udziału Afryki w obrotach Polski w badanym okresie, rola kontynentu afrykańskiego w polskim handlu zagranicznym była niewielka. Na podstawie przeprowadzonych analiz można jednak stwierdzić, że tendencje rozwoju wymiany handlowej Polski z krajami Afryki w latach 2000–2014 kształtowały się

korzystnie dla Polski, o czym świadczą: wyższa dynamika polskiego eksportu niż importu, uzyskanie i wzrost dodatniego salda wymiany, dominacja wyrobów przemysłowych i rosnący udział produktów wysokiej technologii w polskim eksporcie oraz postępująca dekoncentracja towarowa wywozu.

Z szacunków potencjału eksportowego Polski do Afryki wynika, że możliwości rozwoju eksportu na afrykański rynek także kształtują się korzystnie, zarówno pod względem rozmiarów, jak i struktury towarowej wywozu. Przedstawiona ocena potencjalnego eksportu ma charakter *ex post* i bazuje na dotychczasowych tendencjach w polskim eksporcie i imporcie krajów Afryki, nie uwzględnia więc możliwości istotnych zmian uwarunkowań rozwoju wymiany Polski z Afryką, które mogą być wynikiem przekształceń w gospodarkach krajów Afryki i Polski oraz w gospodarce światowej. Dokładniejsza analiza uwarunkowań realizacji potencjału handlu z Afryką oraz przedstawionych w artykule tendencji rozwoju wymiany handlowej w ostatnim piętnastolecu wymagają odrębnego opracowania, szczególnie wobec ogromnego ich zróżnicowania w poszczególnych krajach Afryki.

Bibliografia

- Aitken R., 2015, *Africa Scoops Five Places In Emerging Markets' Top 10 Property 'Risk Index'*, Forbes, <http://www.forbes.com/sites/rogeraitken/2015/10/26/africa-scoops-five-places-in-emerging-markets-top-10-property-risk-index/#1c7471da1d72> [dostęp: 12.03.2016].
- Bano S., Takahashi Y., Scrimgeour F., 2013, *ASEAN-New Zealand Trade Relations and Trade Potential. Evidence and Analysis*, Journal of Economic Integration, vol. 28, no. 1.
- Devlin J., 2014, *Africa's Emerging Market Boom*, Forbes, <http://www.forbes.com/sites/risk-map/2014/03/10/africas-emerging-market-boom/#5d7b8ecf2ccf> [dostęp: 12.03.2016].
- Helmers C., Pasteels J.-M., 2006, *Assessing Bilateral Trade Potential at the Commodity Level. An Operational Approach*, ITC Working Paper, November.
- KPRM, 2013, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, *Program „Go Africa”*, <https://www.premier.gov.pl/wydarzenia/aktualnosci/program-go-africa.html> [dostęp: 10.03.2016].
- Kugiel P., 2015, *Go Global. Nowa strategia współpracy z krajami rozwijającymi się*, Biuletyn PISM, nr 7.
- Lall S., 2000, *The Technological Structure and Performance of Developing Country Manufactured Exports, 1985–98*, Oxford Development Studies, vol. 28, issue 3.
- Lewandowski B., 2015, *Wspieranie polskiego eksportu na przykładzie programu Go Africa*, https://www.marr.pl/multimedia/0003/0670/1GoChina_GoAfrica_Go..._PAIZ.pdf [dostęp: 10.03.2016].
- Miklaszewski S. (red.), 2007, *Kraje rozwijające się w światowym systemie gospodarczym*, Difin, Warszawa.
- MSZ RP, 2004, *Strategia RP w odniesieniu do pozaeuropejskich krajów rozwijających się*, <https://www.ms.gov.pl/resource/aaf21c98-4082-45c9-996c-a6f6c6a40a7b:JCR> [dostęp: 19.03.2016].
- Mukherji I.N., 2003, *The Bangkok Agreement. A Negative List Approach to Trade Liberalization in Asia and The Pacific*, Paper prepared for the nineteenth session of the Standing Committee of the Bangkok Agreement, Bangkok, 19–21 March.
- Santiso J., 2007, *Africa. A New Frontier for Emerging Markets*, Policy Insights, no. 5.

- SEP, 2012, Stowarzyszenie Eksporterów Polskich, *Strategia proeksportowego rozwoju gospodarki polskiej*, http://www.eksporterzy.org/documents/20120822_strategia/Strategia_proeksportowego_rozwoju_gospodarki_polskiej.pdf [dostęp: 20.03.2016].
- UN ECA-OECD, 2015, *Economic Report on Africa 2015. Industrializing through trade*, UN, Addis Abeba, Ethiopia.
- UNCTAD, 2014, *Unctad Handbook of Statistics*, UNCTAD, New York – Geneva.
- UNCTAD, 2016, *UNCTADstat. International trade in goods and services*, <http://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx> [dostęp: 28.03.2016].
- WEC, 2015, *The Africa Competitiveness Report 2015*, WEC, Geneva.
- Wnukowski D., 2015, „Go Africa”. *Efekty promocji polskiego biznesu w Afryce*, Biuletyn PISM, nr 47.
- Woźniak A., 2014, *Go Africa już się rozpędza*, Rzeczpospolita, 22 stycznia.